

مجله حقوقی

شاپا چاپی: ۱۸۴۱-۲۷۸۳
شاپای الکترونیکی: ۱۹۲۲-۲۷۸۳

دوره ۸ - شماره ۲۶ - زمستان ۱۴۰۴

تحلیل مسئولیت بانک گشاینده در حقوق اعتبارات اسنادی
همایون مافی، محسن رئیسی
 نقش هوش مصنوعی در بهبود فرآیندهای تحقیق کیفری و تحلیل شواهد دیجیتال در نظام حقوقی ایران
امیررضا محمودی، زهرا رهنا
 شیوه طرح دعاوی گروهی و نحوه اجرای احکام آن
رحیم مختاری، علی سلطانی شیرزاده
 بازخوانی تعهدات قراردادی در شرایط تورم شدید؛ تحلیلی از ظرفیت‌های تعدیل در حقوق ایران
شیما شکوری بلقور، قاسم نبی زاده کبریا
 آسیب شناسی سیاست کیفری ایران در قبال جرائم بگی، محاربه و افساد فی الارض در پرتو مفهوم امنیت ملی و ثبات سیاسی کشور
روح الله شیخی، محمد محمودی
 چهارچوب مسئولیت مدنی ناشی از فعالیت‌های تفریحی پرخطر؛ مطالعه اتاق‌های فرار
رحیم مختاری، غلامحسین کشاورز
 دعاوی ناشی از مالکیت فکری در نظام حقوقی ایران
سیدمحمدباقر حقایقی، محمدرضا نصیری، امیرحسین ابوالحسنی
 مسئولیت سازندگان ساختمان و حقوق مجاورین ناشی از آلودگی صوتی ساختوسازها
رحیم مختاری، نازنین زهرا جوکار
 تحلیل جرم‌شناختی جرایم حوزه رمزارزها: مطالعه کلاهبرداری‌های رایج در ایران
حسین محمودی تکانلو، رویا آسیایی
 راهبردهای پیشگیرانه از جرم رانت خوری در سیاست کیفری ایران با تأکید بر چالش‌ها و خلأهای جرم‌شناختی
فاضل موحدی، حمیدرضا کناری زاده، داود سلمانپور
 واکاوی اصل تناسب میان جرم و مجازات در ساختار دیوان کیفری بین‌المللی
حسن پیرفلک لسکوکلایه، طیبه قدرتی سیاهمزمگی
 توافق طرفین قرارداد در تعیین ادله اثبات دعوا
حبیب اله عبدالله پور، مهدی شجاعی
 عملکرد دادگاه‌های کیفری در پیشگیری از جرم: با نگاهی به جرم‌شناسی انتقادی و تمرکز بر نظام قضایی ایران
ایرج مروتی، نغمه فرهود
 توافق طرفین در ارجاع دعوی به داوری در مرحله تجدیدنظر
رحیم مختاری، زهرا عمادی
 مسئولیت دولت‌ها در قبال تروریسم بین‌المللی و دیپلماسی ضدتروریسم
مسعود سرفرازی صالح، مهدی قره داغی
 پایان حکمرانی متمرکز: تحلیل ظهور حکمرانی غیرمتمرکز در عصر بلاکچین و قراردادهای هوشمند
هادی زارع، مجید وزیری
 تحلیل تطبیقی حمایت‌های جبرانی تأمین اجتماعی در قبال خسارت بدنی و دامنه شمول زیان‌دیدگان در ایران و انگلستان
زینب تاری
 مسئولیت سازنده و حقوق مجاورین ناشی از به کارگیری جرثقیل‌های برجی
رحیم مختاری، احسان یوسفی
 انتقال دعاوی در نظام حقوقی ایران با تأکید بر مقررات و ماده‌های منتخب قانون ثبت اسناد و املاک
امیررضا علی تبار
 جایگاه هوش مصنوعی در پهنه سیاستگذاری جنایی
محبوبه طالبی رستمی
 تعهد به ایمن‌سازی داده‌ها به‌عنوان تعهد به نتیجه یا تعهد به وسیله در حقوق خصوصی
سیدامیرحسین مصطفوی
 مسئولیت کیفری شرکت‌های فناوری در قبال جرائم ارتكابی کاربران
وحید کیومرتی
 مسئولیت مدنی ناشی از پردازش خودکار داده‌های شخصی توسط هوش مصنوعی در حقوق ایران و افغانستان
(با نگاهی به اسناد بین‌المللی)
راضیه جعفرزاده، وحید حمیدی، محمدرضا رشید
 بررسی تأثیر آگاهی حقوقی و شفافیت در پیشگیری و کاهش فساد اداری و مالی
سیده مهشید میری بالاچورشیری
 مالکیت داده‌های شخصی در حقوق خصوصی؛ از حق شخصیت تا مال غیرمادی
سینا یوسفی
 مسئولیت مدنی پزشک و سازنده ربات در جراحی‌های رباتیک نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان
رحیم مختاری، ابراهیم شیروانی
 تحلیلی بر مسئله اخذ خسارت تأخیر تادیه از محکوم به دولتی
محمد مهدی رضوانی فر، زهرا سلیمی
 آثار حقوقی و اداری تملک بر وضعیت یتیمی املاک در نظام حقوقی ایران
احسانه وثوقی منفرد، محمد وارسته بازقلعه
 دیپلماسی اقتصادی و حقوق قراردادهای بین‌المللی خصوصی؛ تعامل سیاست و حقوق در تأمین منافع ملی
رادمهر رحمانی گل افشان
 پذیرش تشخیص تقلب مبتنی بر هوش مصنوعی در بانکداری: نقش اعتماد، شفافیت و ادراک انصاف در موسسات مالی در ایران، امارات متحده عربی و قطر
عبدالمجید یوسفی
 رویکرد رویه قضایی در ترمیم دادرسی از طریق اضافه کردن اشخاص به دادرسی
رحیم مختاری، سعید شیروانی
 جرم‌شناسی جنگ در واقعیت‌های کنونی و لزوم توسعه آن در اوکراین
یاسر شاکری

Liability of Building Builders and Rights of Neighbors Due to Construction Noise Pollution

Rahim Mokhtari

Assistant Professor, Department of Private Law, Islamic Azad University, Shiraz Branch, Shiraz, Iran

Nazanin Zahra Joukar

PhD student in Private Law, Shiraz Islamic Azad University, Shiraz, Iran (Corresponding Author)

مسئولیت سازندگان ساختمان و حقوق مجاورین ناشی از آلودگی صوتی ساخت وسازها

رحیم مختاری

استادیار، گروه حقوق، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران
r_mokhtari@iau.ac.ir
<http://orcid.org/0000-0002-5942-7274>

نازنین زهرا جوکار

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول)

nazi.jk@2017.com
<http://orcid.org/0009-0000-7203-2659>

Abstract

Although the expansion of urbanization and the increase in construction projects play an important role in economic development and the improvement of urban infrastructure, they have also brought consequences such as noise pollution from construction activities. This type of pollution, as one of the hidden but effective forms of environmental pollution, can threaten the physical and mental health of nearby residents and violate their fundamental right to enjoy peace and comfort. The present study, with a descriptive-analytical approach, examines the concept and principles of noise pollution, the rights of neighbors, the duties of builders, and civil and criminal responsibilities arising from urban construction. The findings of the study show that although the Iranian legal system has foreseen numerous regulations to control noise pollution, the weakness in implementation, the lack of effective supervision, and the low level of awareness of citizens have caused the continuation of this problem. From a legal perspective, the principle of non-harm and Article 132 of the Civil Code are the main basis for protecting neighbors from noise nuisance, and if normal limits are exceeded, builders can be required to compensate for damages and bear punishment based on civil liability rules and, in some cases, under criminal law. The results of the study indicate that controlling noise pollution requires a multidimensional approach, including improving institutional supervision, strictly observing permitted construction hours and methods, increasing builders' responsibility, and empowering citizens to demand their rights. Simultaneous attention to technical, legal, and social requirements can play an effective role in reducing tensions resulting from urban construction and improving the quality of life of citizens.

Keywords: Noise Pollution, Urban Construction, Neighbors' Rights, Builder's Liability, Construction Nuisance.

چکیده

گسترش شهرنشینی و افزایش پروژه‌های عمرانی، اگرچه نقش مهمی در توسعه اقتصادی و بهبود زیرساخت‌های شهری دارد، اما پیامدهایی همچون آلودگی صوتی ناشی از فعالیت‌های ساختمانی را نیز به همراه آورده است. این نوع آلودگی، به‌عنوان یکی از اشکال پنهان اما اثرگذار آلودگی‌های محیطی، می‌تواند سلامت جسمی و روانی ساکنان مجاور را تهدید کرده و حق بنیادین آنان در بهره‌مندی از آرامش و آسایش را نقض نماید. پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی-تحلیلی، به بررسی مفهوم و مبانی آلودگی صوتی، حقوق مجاورین، تکالیف سازندگان و مسئولیت‌های مدنی و کیفری ناشی از ساخت‌وسازهای شهری می‌پردازد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که اگرچه در نظام حقوقی ایران مقررات متعددی برای کنترل آلودگی صوتی پیش‌بینی شده است اما ضعف در اجرا، نبود نظارت مؤثر و همچنین پایین بودن سطح آگاهی شهروندان، موجب تداوم این معضل شده است. از منظر حقوقی، اصل لاضرر و ماده ۱۳۲ قانون مدنی، مبانی اصلی حمایت از مجاورین در برابر مزاحمت‌های صوتی محسوب می‌شود و در صورت تجاوز از حدود متعارف، سازندگان می‌توانند بر اساس قواعد مسئولیت مدنی و در مواردی تحت عناوین کیفری، ملزم به جبران خسارت و تحمل مجازات گردند. نتیجه پژوهش بیانگر آن است که کنترل آلودگی صوتی مستلزم رویکردی چندبعدی شامل ارتقای نظارت نهادی، رعایت دقیق ساعات و شیوه‌های مجاز ساخت‌وساز، افزایش مسئولیت‌پذیری سازندگان و توانمندسازی شهروندان در مطالبه حقوق خود است. توجه هم‌زمان به الزامات فنی، حقوقی و اجتماعی می‌تواند نقش مؤثری در کاهش تنش‌های ناشی از ساخت‌وسازهای شهری و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان ایفاء کند.

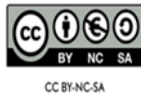
واژگان کلیدی: آلودگی صوتی، ساخت‌وساز شهری، حقوق مجاورین، مسئولیت سازنده، مزاحمت ساختمانی.

ارجاع:

مختاری، رحیم؛ جوکار، نازنین زهرا؛ (۱۴۰۴)، مسئولیت سازندگان ساختمان و حقوق مجاورین ناشی از آلودگی صوتی ساخت‌وسازه، تمدن حقوقی، شماره ۲۶.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

مقدمه

رشد شتابان شهرنشینی و توسعه پروژه‌های عمرانی در دهه‌های اخیر، ساخت‌وسازهای شهری را به یکی از عناصر جدایی‌ناپذیر زندگی معاصر تبدیل کرده است. هرچند این فرآیند نقش مهمی در ارتقای زیرساخت‌ها و پاسخ‌گویی به نیازهای سکونتی و اقتصادی جوامع ایفاء می‌کند، اما در کنار آثار مثبت، پیامدهای منفی متعددی نیز به همراه دارد که یکی از مهم‌ترین آن‌ها آلودگی صوتی ناشی از عملیات ساختمانی است. صدای ماشین‌آلات سنگین، تخریب سازه‌ها، حفاری، بتن‌ریزی و حمل مصالح، به‌ویژه در مناطق مسکونی، می‌تواند آرامش شهروندان را مختل کرده و سلامت جسمی و روانی آنان را در معرض تهدید قرار دهد. این وضعیت، آلودگی صوتی را از یک مسئله صرفاً فنی به یک چالش حقوقی و اجتماعی تبدیل کرده است.

طرح مسئله اصلی این پژوهش آن است که در فرآیند ساخت‌وسازهای شهری، مرز میان حق مالکیت و آزادی عمل سازنده از یک‌سو، و حقوق مجاورین در بهره‌مندی از آرامش، سلامت و محیط زیست سالم از سوی دیگر، چگونه ترسیم می‌شود؟ و در صورت نقض این حقوق، چه نوع مسئولیت‌هایی متوجه سازندگان خواهد بود. اگرچه در نظام حقوقی ایران مقررات متعددی در زمینه

جلوگیری از آلودگی‌های محیطی، از جمله آلودگی صوتی، پیش‌بینی شده است، اما در عمل، ضعف در اجرای قوانین، نبود نظارت مؤثر و آگاهی محدود شهروندان از حقوق خود، موجب استمرار این معضل شده است. نقش نهادهایی همچون سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت راه و شهرسازی در تدوین و نظارت بر اجرای استانداردهای زیست‌محیطی و مقررات ساختمانی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ با این حال، کارآمدی این نظارت‌ها همواره محل بحث بوده است.

اهمیت موضوع از آن جهت است که آلودگی صوتی تنها موجب ناراحتی‌های گذرا نمی‌شود، بلکه می‌تواند پیامدهایی همچون اختلال خواب، افزایش استرس، کاهش کیفیت زندگی، افت ارزش املاک مجاور و بروز تنش‌های اجتماعی را در پی داشته باشد. از منظر حقوقی نیز این پدیده با اصول بنیادینی نظیر قاعده لاضرر، ماده ۱۳۲ قانون مدنی و اصل چهل قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ارتباط مستقیم دارد و مصداقی روشن از تعارض میان اعمال حق مالکیت و منع اضرار به غیر به شمار می‌رود. بنابراین، بررسی حقوق مجاورین و مسئولیت سازندگان در قبال آلودگی صوتی، نه تنها از حیث حمایت از حقوق شهروندی اهمیت دارد، بلکه برای تحقق توسعه پایدار شهری نیز ضروری است.

هدف پژوهش حاضر، تبیین مفهوم و مبانی آلودگی صوتی ناشی از ساخت‌وسازهای شهری، شناسایی حقوق قانونی مجاورین، بررسی تکالیف سازندگان و تحلیل ابعاد مسئولیت مدنی و کیفری آنان در صورت ایجاد مزاحمت صوتی است. این پژوهش می‌کوشد نشان دهد که چگونه می‌توان با اتکاء به قواعد موجود حقوقی و تقویت سازوکارهای اجرایی، تعادلی معقول میان ضرورت توسعه شهری و حفظ آسایش عمومی برقرار کرد. افزون بر این، پژوهش حاضر در پی ارائه چهارچوبی تحلیلی برای مطالبه حقوق شهروندان و ارتقای مسئولیت‌پذیری فعالان حوزه ساخت‌وساز است. روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی-تحلیلی است و داده‌ها از طریق مطالعه کتابخانه‌ای، بررسی قوانین و مقررات مرتبط، منابع فقهی و حقوقی، مقالات علمی و رویه‌های قضایی گردآوری شده‌اند. سپس با رویکرد تحلیلی، مفاهیم و مقررات موجود مورد ارزیابی قرار گرفته و تلاش شده است ضمن پرهیز از صرف گردآوری مطالب، پیوندی منطقی میان مبانی

نظری، قواعد حقوقی و واقعیت‌های عملی ساخت‌وسازهای شهری برقرار شود.

۱- مفهوم و مبانی آلودگی صوتی در ساخت‌وسازهای شهری

۱-۱- تعریف آلودگی صوتی (علمی و حقوقی)

از منظر علمی، صوت حاصل ارتعاش اجسام و انتقال امواج مکانیکی در محیط‌هایی نظیر هوا است و زمانی که این امواج از حد تحمل سیستم شنوایی انسان فراتر رود یا به صورت ناخواسته و مزاحم در محیط انتشار یابد، به «آلودگی صوتی» تبدیل می‌شود. آلودگی صوتی، صدای نامطلوبی است که موجب اختلال در فعالیت‌های طبیعی انسان شده و آثار زیان‌باری بر سلامت جسمی و روانی بر جای می‌گذارد (عباس‌پور، ۱۳۸۹، ۶۴). به تعبیر دیگر، آلودگی صوتی هرگونه صدای ناخواسته‌ای است که سبب برهم خوردن تعادل محیط زندگی و کاهش آسایش افراد شود (مشهدی، ۱۳۸۶).

در بعد حقوقی، تعریف آلودگی صوتی مبتنی بر معیار «تجاوز از حد مجاز» و «ایجاد مزاحمت یا تهدید سلامت عمومی» است. مطابق آیین‌نامه اجرایی نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی مصوب ۱۳۷۸، آلودگی صوتی عبارت است از «پخش و انتشار هرگونه صوت، صدا یا ارتعاش بیش از حدود مجاز در فضای باز». این تعریف، عنصر «فراتر رفتن از استاندارد قانونی» را مبنای تحقق آلودگی قرار می‌دهد و از همین رو، صرف تولید صدا جرم یا تخلف محسوب نمی‌شود، بلکه زمانی موضوعیت حقوقی پیدا می‌کند که از حدود متعارف عبور کرده و موجب اختلال در آسایش عمومی گردد. در حوزه ساخت‌وساز شهری، صدای ماشین‌آلات سنگین، تخریب بنا، حفاری، برش فلزات و حمل مصالح، از مصادیق بارز تولید صداهای بالقوه آلاینده به شمار می‌روند.

۱-۲- آلودگی صوتی در نظام حقوقی ایران

در نظام حقوقی ایران، هرچند تا پیش از تصویب آیین‌نامه اجرایی نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی در ۱۳۷۸ تعریف صریحی از آلودگی صوتی ارائه نشده بود، اما مقررات متعددی به‌طور ضمنی به منع ایجاد صداهای زیان‌آور اشاره داشتند. از جمله، بند چهارم ماده ۶ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست

مصوب ۱۳۵۳ جلوگیری از انتشار صداهای مضر را از وظایف نهادهای مسئول دانسته است. همچنین تبصره دوم ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵، آلودگی محیط زیست را تهدیدی علیه بهداشت عمومی معرفی می‌کند که می‌تواند شامل آلودگی صوتی نیز باشد.

با تصویب آیین‌نامه اجرایی نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی در ۱۳۷۸، چهارچوب منسجم‌تری برای کنترل این پدیده شکل گرفت. بر اساس این آیین‌نامه، تعیین حدود مجاز صدا و نظارت بر اجرای آن بر عهده سازمان حفاظت محیط زیست قرار گرفت و شورای عالی حفاظت محیط زیست نیز استانداردهای کمی آلودگی صوتی را برای مناطق مختلف^۱ مشخص کرد. این استانداردها، برای مثال در مناطق مسکونی، حد مجاز چهل و پنج دسی‌بل در ساعات شب و پنجاه و پنج دسی‌بل در ساعات روز را پیش‌بینی کرده‌اند.

افزون بر مقررات زیست‌محیطی، قوانین مدنی و کیفری نیز نقش مهمی در مهار آلودگی صوتی دارند. ماده ۱۳۲ قانون مدنی تصرفات مالک را تا جایی مجاز می‌داند که موجب تضرر همسایه نشود و ماده ۶۱۸ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵، هرگونه رفتار منجر به اختلال در نظم و آسایش عمومی را جرم‌انگاری کرده است. در رویه قضایی، ایجاد سروصدای شدید ناشی از فعالیت‌های ساختمانی، غالباً از مصادیق این ماده تلقی می‌شود (مشهدی، ۱۳۸۶). همچنین، مقررات ملی ساختمان، به‌ویژه بحث دوازدهم^۲، سازندگان را مکلف کرده است از ایجاد آلودگی‌های زیست‌محیطی از جمله آلودگی صوتی جلوگیری کنند و سلامت افراد مجاور کارگاه ساختمانی را مورد توجه قرار دهند. نظارت عالی بر اجرای این مقررات بر عهده وزارت راه و شهرسازی و شهرداری‌ها است.

در مجموع، می‌توان گفت نظام حقوقی ایران مجموعه‌ای نسبتاً جامع از قواعد مدنی، کیفری و اداری را برای مقابله با آلودگی صوتی پیش‌بینی کرده است، اما چالش اصلی در مرحله اجرا و نظارت مؤثر بر رعایت این مقررات نمود پیدا می‌کند (غفاری چراتی، ۱۳۹۵).

۱- مسکونی، تجاری و صنعتی

۲- ایمنی و حفاظت کار در حین اجرا

۱-۳- مبانی فقهی و عرفی منع آلودگی صوتی

پیش از شکل‌گیری قوانین مدون، روابط اجتماعی در زمینه مزاحمت‌های صوتی بر پایه قواعد عرفی و آموزه‌های فقه اسلامی تنظیم می‌شد. مهم‌ترین مبانی فقهی در این حوزه، قاعده «لاضرر و لاضرار» است که بر نفی هرگونه ضرر رساندن به دیگران تأکید دارد. این قاعده، که ریشه در روایات معتبر اسلامی دارد، به‌عنوان یکی از اصول بنیادین فقه معاملات، مبانی بسیاری از قواعد مسئولیت در حقوق ایران قرار گرفته است.

بازتاب حقوقی این قاعده را می‌توان به‌روشنی در ماده ۱۳۲ قانون مدنی مشاهده کرد؛ جایی که قانونگذار تصرف مالک در ملک خود را تنها تا حدی مجاز می‌داند که موجب زیان همسایه نشود. این ماده، در واقع ترجمان حقوقی اصل لاضرر در روابط همسایگی است و مبانی اصلی حمایت از مجاورین در برابر آلودگی صوتی ناشی از ساخت‌وسازها محسوب می‌شود (تقی‌زاده انصاری، ۱۴۰۴، ۸۳). از منظر عرفی نیز، همجواری املاک نوعی رابطه اجتماعی ویژه ایجاد می‌کند که مستلزم رعایت حدود متعارف در استفاده از ملک است. همسایگی صرفاً یک وضعیت مکانی نیست، بلکه منشأ تعهدات متقابل حقوقی است و هرگونه بهره‌برداری از ملک که فراتر از عرف بوده و موجب سلب آسایش دیگران شود، قابل ایراد حقوقی است (صفایی، ۱۴۰۴، ۱۳۲).

بر این اساس، ایجاد سروصدای شدید و مستمر در فرآیند ساخت‌وساز، زمانی که از حدود عرفی و قانونی تجاوز کند، نه تنها نقض مقررات موضوعه، بلکه تخطی از اصول بنیادین فقهی و عرفی نیز به شمار می‌رود. بنابراین، ممنوعیت آلودگی صوتی در حقوق ایران صرفاً مبتنی بر ملاحظات فنی یا اداری نیست، بلکه ریشه در مبانی عمیق فقهی و اجتماعی دارد که هدف نهایی آن، حفظ آرامش عمومی و جلوگیری از تعارض منافع در روابط همسایگی است.

۱-۴- آلودگی صوتی ناشی از عملیات ساختمانی و ویژگی‌های آن

آلودگی صوتی ناشی از عملیات ساختمانی یکی از شایع‌ترین اشکال آلودگی‌های محیطی در مناطق

شهری است که معمولاً در نتیجه فعالیت‌هایی مانند تخریب بنا، حفاری، خاک‌برداری، بتن‌ریزی، برش فلزات، حمل مصالح و به‌کارگیری ماشین‌آلات سنگین ایجاد می‌شود. این نوع آلودگی از آن جهت اهمیت دارد که برخلاف بسیاری از منابع صنعتی صدا، مستقیماً در مجاورت فضاهای مسکونی رخ می‌دهد و جمعیت قابل توجهی از شهروندان را به‌صورت روزمره در معرض امواج صوتی قرار می‌دهد (عباس‌پور، ۱۳۸۹، ۷۸).

از منظر فنی، صدای حاصل از عملیات ساختمانی معمولاً دارای ویژگی‌هایی چون شدت بالا، نوسان نامنظم، تکرارپذیری در بازه‌های زمانی طولانی و گستره فرکانسی وسیع است. همین خصوصیات باعث می‌شود اثرات آن صرفاً به ناراحتی‌های مقطعی محدود نشود، بلکه پیامدهایی نظیر اختلال خواب، کاهش تمرکز، افزایش استرس، تحریک‌پذیری عصبی و افت کیفیت زندگی را نیز در پی داشته باشد (کامیار، ۱۴۰۱، ۸۳). افزون بر این، استمرار چنین صداهایی می‌تواند موجب بروز خسارات غیرمادی و حتی کاهش ارزش املاک مجاور گردد. در چهارچوب مقررات ایران، آلودگی صوتی ساختمانی زمانی واجد وصف حقوقی می‌شود که از حدود مجاز تعیین‌شده فراتر رود. مطابق آیین‌نامه اجرایی نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی مصوب ۱۳۷۸، انتشار صدا بیش از استانداردهای تعیین‌شده برای کاربری‌های مختلف شهری، مصداق آلودگی تلقی می‌شود و قابل پیگیری است. حدود مجاز صدا برای مناطق مسکونی به‌گونه‌ای تعیین شده که آرامش ساکنان در ساعات روز و شب حفظ شود و نظارت بر رعایت این استانداردها بر عهده سازمان حفاظت محیط زیست قرار دارد. ویژگی مهم آلودگی صوتی ساختمانی، ماهیت «موضعی اما فراگیر» آن است؛ بدین معنا که منبع تولید صدا محدود به یک کارگاه ساختمانی است، اما دامنه اثرگذاری آن می‌تواند چندین واحد مسکونی یا حتی یک محله را دربرگیرد. علاوه بر این، این نوع آلودگی غالباً با عنصر «تداوم» همراه است؛ زیرا پروژه‌های عمرانی ممکن است ماه‌ها یا سال‌ها به طول انجامند و ساکنان مجاور ناگزیر در معرض دائمی آن قرار گیرند (غفاری چراتی، ۱۳۹۵). از منظر حقوقی، آلودگی صوتی ناشی از ساخت‌وسازها معمولاً در قالب «مزاحمت» یا «تجاوز از حدود متعارف بهره‌برداری از ملک» تحلیل

می‌شود. بر این اساس، هرگاه عملیات ساختمانی فراتر از عرف محل یا ضوابط قانونی انجام گیرد و موجب سلب آسایش همسایگان شود، می‌تواند زمینه تحقق مسئولیت مدنی سازنده و در مواردی مسئولیت کیفری را فراهم آورد (مشهدی، ۱۳۸۶). اهمیت این موضوع زمانی برجسته‌تر می‌شود که توجه کنیم بسیاری از این مزاحمت‌ها قابل پیشگیری‌اند و با رعایت ساعات مجاز کار، استفاده از تجهیزات کم‌صدا و اجرای تمهیدات فنی مناسب می‌توان دامنه آن‌ها را به‌طور چشمگیری کاهش داد. در مجموع، آلودگی صوتی ساختمانی واجد ویژگی‌هایی همچون شدت بالا، استمرار، اثرگذاری مستقیم بر محیط‌های مسکونی و قابلیت انتساب روشن به عامل ایجادکننده است؛ ویژگی‌هایی که آن را به یکی از بارزترین مصادیق تعارض میان حق ساخت‌وساز و حقوق مجاورین تبدیل کرده و مداخله حقوقی برای ایجاد تعادل میان این دو را ضروری می‌سازد.

۲- حقوق مجاورین و تکالیف سازندگان در برابر آلودگی صوتی

گسترش ساخت‌وسازهای شهری، اگرچه لازمه توسعه و پاسخ‌گویی به نیازهای جمعیتی است، اما در صورت فقدان مدیریت صحیح می‌تواند به تضییع حقوق بنیادین ساکنان مجاور منجر شود. یکی از بارزترین پیامدهای منفی فعالیت‌های ساختمانی، آلودگی صوتی است که مستقیماً آرامش، سلامت روان و کیفیت زندگی شهروندان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از همین رو، تعارض میان منافع سازندگان و حقوق مجاورین، به یکی از چالش‌های مهم حقوق شهری تبدیل شده است. در این چهارچوب، حقوق مجاورین ناظر بر بهره‌مندی از محیطی آرام، سالم و عاری از مزاحمت‌های غیرمتعارف است؛ حقوقی که ریشه در اصول کلی حقوقی، قواعد فقهی و مقررات موضوعه دارد و به‌عنوان بخشی از حق بر زندگی شایسته شهری شناخته می‌شود. در مقابل، سازندگان نیز مکلف‌اند ضمن انجام فعالیت‌های عمرانی، حدود متعارف را رعایت کرده و با به‌کارگیری تمهیدات فنی و مدیریتی، از وارد آمدن ضرر به همسایگان جلوگیری نمایند. این تکالیف نه تنها جنبه اخلاقی و حرفه‌ای دارد، بلکه واجد ضمانت اجرای قانونی است.

قانونگذار ایرانی با پیش‌بینی مقررات مرتبط با مزاحمت، آلودگی صوتی و حفاظت از محیط زیست شهری، تلاش کرده است تعادلی میان آزادی ساخت‌وساز و صیانت از حقوق عمومی برقرار سازد. در این میان، ضوابط فنی و معیارهای کنترلی اعلام‌شده توسط سازمان حفاظت محیط زیست ایران و نیز مقررات شهرداری‌ها، نقش مکملی در تحدید آثار زیان‌بار عملیات ساختمانی ایفاء می‌کنند. بر این اساس، بررسی هم‌زمان «حقوق مجاورین» و «تکالیف سازندگان» ضرورتی اجتناب‌ناپذیر دارد؛ زیرا تنها از رهگذر تبیین دقیق این دو سوی رابطه است که می‌توان چهارچوبی منسجم برای پیشگیری از تعارضات، کاهش دعاوی قضایی و تضمین تحقق توسعه پایدار شهری ترسیم نمود.

۲-۱- حق بر آرامش، سلامت روان و محیط زیست سالم

آرامش و سلامت روان از عناصر اساسی کیفیت زندگی شهری به شمار می‌روند و در حقوق ایران، این مفاهیم ذیل حق بر محیط زیست سالم و آسایش عمومی قابل تحلیل‌اند. اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حفاظت از محیط زیست را وظیفه‌ای همگانی دانسته و هرگونه فعالیتی را که با آلودگی یا تخریب غیرقابل جبران همراه باشد، ممنوع اعلام کرده است. آلودگی صوتی، به‌عنوان یکی از مصادیق آلودگی محیطی، در همین چهارچوب قرار می‌گیرد و می‌تواند حق افراد بر بهره‌مندی از محیطی آرام و سالم را نقض کند. از منظر آثار فردی و اجتماعی، صداهای شدید و مستمر ناشی از عملیات ساختمانی می‌توانند موجب اختلال خواب، افزایش اضطراب، کاهش تمرکز، تحریک‌پذیری عصبی و افت کارایی روزانه شوند و در مواردی حتی سلامت جسمی افراد را نیز تحت تأثیر قرار دهند (عباس‌پور، ۱۳۸۹، ۸۲). استمرار این وضعیت، به‌ویژه در بافت‌های متراکم شهری، زمینه بروز تعارضات اجتماعی و کاهش رضایت از زندگی را فراهم می‌کند.

در نظام حقوقی ایران، حمایت از این حق صرفاً جنبه اخلاقی یا اجتماعی ندارد، بلکه دارای پشتوانه قانونی است. تبصره دوم ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵، آلودگی محیط زیست را تهدیدی علیه بهداشت عمومی تلقی می‌کند و ماده ۶۱۸ همان قانون

نیز هرگونه رفتار منجر به اخلال در نظم و آسایش عمومی را قابل مجازات می‌داند. بر این اساس، ایجاد آلودگی صوتی شدید ناشی از ساخت‌وسازها، در صورت خروج از حدود متعارف، می‌تواند به‌عنوان نقض حق بر آرامش و سلامت روان شهروندان مورد پیگرد قرار گیرد (کامیار، ۱۴۰۱، ۹۸).

۲-۲- حقوق قانونی مجاورین در برابر مزاحمت‌های ساختمانی

حقوق مجاورین در برابر آلودگی صوتی ساختمانی، عمدتاً بر پایه قواعد مالکیت مقید، منع اضرار به غیر و مقررات مزاحمت استوار است. ماده ۱۳۲ قانون مدنی، تصرف مالک در ملک خود را تنها تا جایی مجاز می‌داند که موجب تضرر همسایه نشود و این ماده، مبنای اصلی حمایت از مجاورین در برابر صداهای مزاحم محسوب می‌شود. همچنین ماده ۱۶۰ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹، مزاحمت را قابل طرح در قالب دعوی حقوقی دانسته و به متضرر اجازه می‌دهد رفع مزاحمت را از دادگاه مطالبه کند. افزون بر این، آیین‌نامه اجرایی نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی مصوب ۱۳۷۸، انتشار صدا بیش از حدود مجاز را ممنوع اعلام کرده و امکان مداخله مراجع ذیصلاح را فراهم ساخته است. در این چهارچوب، شهروندان می‌توانند از طریق شهرداری‌ها، مراجع انتظامی یا مراجع قضایی، نسبت به صداهای غیرمجاز ناشی از عملیات ساختمانی اعتراض کنند (مشهدی، ۱۳۸۶).

از حیث جبران خسارت نیز، در صورت ورود ضرر مادی یا معنوی، مجاورین می‌توانند بر اساس قواعد مسئولیت مدنی، مطالبه خسارت نمایند. این خسارات ممکن است شامل هزینه‌های درمانی، افت ارزش ملک یا خسارت معنوی ناشی از سلب آسایش باشد (غفاری چراتی، ۱۳۹۵). بنابراین، نظام حقوقی ایران مجموعه‌ای از ابزارهای مدنی و کیفری را برای حمایت از مجاورین پیش‌بینی کرده است، هرچند بهره‌گیری مؤثر از این ابزارها مستلزم آگاهی شهروندان و کارآمدی سازوکارهای اجرایی است.

۲-۳- تکالیف سازندگان در رعایت حقوق همسایگان

در برابر حقوق مجاورین، سازندگان نیز مکلف به رعایت مجموعه‌ای از الزامات قانونی و عرفی هستند. مهم‌ترین تکلیف سازنده، انجام عملیات ساختمانی در چهارچوب مقررات و پرهیز از ایجاد

مزاحمت غیرمتعارف برای همسایگان است. این تکلیف، هم از قواعد عمومی حقوق مدنی^۳ ناشی می‌شود و هم از مقررات خاص حوزه ساخت‌وساز. مقررات ملی ساختمان، به‌ویژه مبحث دوازدهم، سازندگان را موظف می‌کند اقدامات لازم برای جلوگیری از آلودگی‌های زیست‌محیطی، از جمله آلودگی صوتی، را در طول اجرای پروژه رعایت کنند. همچنین اخذ پروانه ساختمانی از شهرداری‌ها، سازنده را متعهد می‌سازد که فعالیت‌های خود را مطابق ضوابط تعیین شده انجام دهد و از تجاوز به حقوق مجاورین خودداری کند.

۲-۴- ساعات مجاز کار ساختمانی و الزامات فنی کاهش صدا

یکی از مهم‌ترین ابزارهای کنترل آلودگی صوتی ساختمانی، تعیین ساعات مجاز فعالیت و الزام به رعایت تمهیدات فنی کاهش صدا است. بر اساس آیین‌نامه اجرایی نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی مصوب ۱۳۷۸ و مصوبات مرتبط شورای عالی حفاظت محیط زیست، حدود مجاز صدا برای مناطق مسکونی در ساعات شبانه کمتر از ساعات روز تعیین شده و انجام فعالیت‌های پرسروصدا در ساعات استراحت عمومی، اصولاً ممنوع یا محدود شده است. نظارت بر رعایت این استانداردها بر عهده سازمان حفاظت محیط زیست بوده و شهرداری‌ها نیز در مقام مرجع صدور پروانه و ناظر بر اجرای پروژه‌های ساختمانی، مکلف به برخورد با تخلفات هستند. علاوه بر این، دستورالعمل‌های فنی، استفاده از تجهیزات کم‌صدا، نصب موانع صوتی موقت، برنامه‌ریزی مناسب مراحل پرسروصدا و اطلاع‌رسانی به ساکنان مجاور را به‌عنوان راهکارهای کاهش اثرات صوتی توصیه می‌کنند (عباس‌پور، ۱۳۸۹، ۹۷).

در حوزه سیاستگذاری ساخت‌وساز، وزارت راه و شهرسازی نیز از طریق تدوین مقررات ملی ساختمان و ابلاغ ضوابط اجرایی، نقش مهمی در هدایت سازندگان به رعایت ملاحظات زیست‌محیطی ایفاء می‌کند. با این حال، بررسی‌ها نشان می‌دهد که فاصله قابل توجهی میان مقررات موجود و اجرای عملی آن‌ها وجود دارد و همین امر سبب شده است آلودگی صوتی ساختمانی

همچنان یکی از معضلات پایدار شهرهای بزرگ باقی بماند (غفاری چراتی، ۱۳۹۵).

۲-۵- حق مطالبه خسارت و طرح دعوای مزاحمت توسط مجاورین

مجاورین واحدهای مسکونی یا تجاری که تحت تأثیر آلودگی صوتی ناشی از عملیات ساختمانی قرار می‌گیرند، بر اساس قوانین ایران حق دارند اقدامات قانونی برای جبران خسارت و رفع مزاحمت انجام دهند. این حق، در قالب دو مسیر اصلی قابل پیگیری است: مطالبه خسارت مدنی و طرح دعوای رفع مزاحمت. از منظر مدنی، ماده ۳۳ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ و ماده ۱۳۲ قانون مدنی، ورود ضرر به مال یا آسایش همسایه را مستلزم جبران می‌دانند. بنابراین، چنان چه عملیات ساختمانی موجب آسیب مادی^۴ یا معنوی^۵ شود، مجاور می‌تواند با تقدیم دادخواست خسارت، جبران زیان خود را مطالبه کند. مطالبه خسارت می‌تواند شامل هزینه‌های درمانی، تعمیرات و حتی خسارت ناشی از کاهش کیفیت زندگی باشد (غفاری چراتی، ۱۳۹۵). مسیر دوم، طرح دعوای رفع مزاحمت است که مستقیماً برای توقف فعالیت‌های مزاحم و بازگرداندن وضعیت به حالت عادی پیش‌بینی شده است. ماده ۱۶۰ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹، هرگونه مزاحمت و تصرفی که موجب اختلال در حقوق مالکانه یا بهره‌برداری مشروع همسایگان شود را قابل رسیدگی می‌داند. در این چهارچوب، دادگاه می‌تواند دستور توقف عملیات، کاهش شدت صدا یا اعمال تدابیر حفاظتی دیگر را صادر کند (تقی‌زاده انصاری، ۱۴۰۴، ۱۱۲). علاوه بر این، در مواردی که شدت آلودگی صوتی به حدی باشد که سلامت عمومی یا نظم اجتماعی را مختل کند، مرجع قضایی می‌تواند از مقررات کیفری نیز استفاده کرده و متخلف را تحت پیگرد قرار دهد. این رویکرد دوگانه^۶ باعث می‌شود حقوق مجاورین در برابر مزاحمت‌های ساختمانی به صورت عملی و کارآمد قابل تحقق باشد.

۴- مثلاً کاهش ارزش ملک یا خسارت به تأسیسات

۵- اختلال در آرامش و سلامت روان

۶- مدنی و کیفری

۳- مسئولیت مدنی و کیفری سازندگان ناشی از آلودگی صوتی

آلودگی صوتی ناشی از فعالیت‌های ساختمانی نه تنها موجب مزاحمت و کاهش کیفیت زندگی مجاورین می‌شود، بلکه موجب ایجاد مسئولیت‌های حقوقی و کیفری برای سازنده می‌شود. مسئولیت سازنده در این زمینه، براساس قواعد مدنی، کیفری و حقوق عمومی قابل پیگیری است و هدف آن تأمین حقوق همسایگان و حفظ نظم و آرامش محیط شهری است.

۳-۱- مفهوم مسئولیت حقوقی سازنده

مسئولیت حقوقی سازنده به الزام قانونی وی در قبال پیامدهای زیان‌بار ناشی از فعالیت‌های ساختمانی اطلاق می‌شود و ناظر بر پاسخگویی او نسبت به خسارات و مزاحمت‌هایی است که در جریان اجرای پروژه به مجاورین وارد می‌گردد. این مسئولیت مبتنی بر اصل کلی منع اضرار به غیر است و هدف آن، ایجاد تعادل میان حق سازنده در بهره‌برداری از ملک خود و حق همسایگان در برخورداری از آرامش و محیط سالم می‌باشد.

مسئولیت حقوقی سازنده به طور کلی در دو بعد قابل طرح است: مسئولیت مدنی و مسئولیت کیفری. در بعد مدنی، سازنده مکلف است خسارات مادی و معنوی وارد شده به مجاورین را جبران نماید. این خسارات می‌تواند شامل کاهش آرامش و کیفیت سکونت، آسیب‌های جسمی نظیر اختلالات شنوایی و لطمه‌های روانی ناشی از سر و صدای مداوم باشد. هدف مسئولیت مدنی، بازگرداندن وضعیت زیان‌دیده به حالت پیشین یا جبران عادلانه آثار زیان است (باریکلو، ۱۴۰۲، ۹۳). در بعد کیفری، زمانی مسئولیت سازنده مطرح می‌شود که رفتار وی واجد وصف مجرمانه باشد یا از حدود مقررات قانونی فراتر رود؛ مانند انجام عملیات ساختمانی در ساعات ممنوعه، ایجاد آلودگی صوتی شدید و مستمر، یا بی‌توجهی به ضوابط فنی و محیطی. در این حالت، پاسخگویی سازنده صرفاً جنبه جبرانی ندارد، بلکه با اعمال مجازات، هدف پیشگیری از تکرار رفتارهای مخل آسایش عمومی و حفظ نظم اجتماعی دنبال می‌شود.

در حقوق ایران، مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی صوتی هم بر پایه قواعد عام قانون مدنی و هم بر اساس قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ قابل اعمال است. این مقررات با تأکید بر جبران خسارت و منع ورود ضرر به دیگران، چهارچوبی حمایتی برای مجاورین فراهم می‌آورند و سازندگان را ملزم می‌سازند فعالیت‌های عمرانی خود را در حدود متعارف و با رعایت حقوق همسایگان انجام دهند (غلامعلی‌زاده، ۱۳۹۲، ۱۴۲). در نتیجه، مسئولیت حقوقی سازنده مفهومی چندبعدی است که هم جبران خسارات وارده را در بر می‌گیرد و هم ضمانت اجراهای کیفری را شامل می‌شود. این مسئولیت نقش اساسی در انتظام بخشی به ساخت‌وسازهای شهری دارد و ابزاری حقوقی برای صیانت از آرامش، سلامت و کرامت ساکنان مجاور به شمار می‌رود.

۲-۳- مبانی مسئولیت مدنی سازنده

مسئولیت مدنی سازنده بر سه نظریه اصلی استوار است که هر یک شرایط و نحوه جبران خسارت را متفاوت تعریف می‌کند:

۲-۳-۱- نظریه تقصیر

بر اساس نظریه تقصیر، مسئولیت زمانی ایجاد می‌شود که سازنده مقصر باشد؛ یعنی عملی خلاف قوانین یا عرف انجام دهد که موجب آسیب یا مزاحمت شود. به عنوان مثال، کار با ابزار پر صدا در ساعات ممنوعه یا عدم رعایت استانداردهای فنی و ایمنی. در این حالت، اثبات تقصیر شرط لازم برای مطالبه خسارت است (کاتوزیان، ۱۴۰۴، ۱۵۴).

۲-۳-۲- نظریه تسبیب

نظریه تسبیب مسئولیت را بر اساس رابطه علت و معلولی بین عمل سازنده و خسارت وارده تعریف می‌کند، حتی در صورت عدم تقصیر مستقیم. به عنوان مثال، استفاده از ماشین‌آلات سنگین که باعث لرزش و آلودگی صوتی می‌شود، حتی اگر سازنده همه اقدامات احتیاطی را رعایت کرده باشد. در این چهارچوب، مجاورین می‌توانند با اثبات رابطه سببیت، حق مطالبه خسارت داشته باشند (عباس‌پور، ۱۳۸۹، ۱۰۲).

۳-۲-۳- امکان اعمال مسئولیت محض

مسئولیت محض یا مسئولیت عینی بدون نیاز به اثبات تقصیر یا قصور قابل اعمال است. کاربرد: فعالیت‌هایی که به طور طبیعی و بالقوه خطرناک هستند و احتمال ایجاد مزاحمت برای دیگران بالا است، مانند عملیات ساختمانی در مناطق پرجمعیت. این نوع مسئولیت تضمین می‌کند که حقوق مجاورین حتی در صورت رعایت کامل مقررات توسط سازنده، محفوظ بماند (باریکلو، ۱۴۰۲، ۱۰۵).

۳-۳- مسئولیت کیفی سازنده ناشی از آلودگی صوتی

مسئولیت کیفی سازنده زمانی تحقق می‌یابد که فعالیت‌های ساختمانی از چهارچوب مقررات قانونی فراتر رفته و رفتار ارتكابی واجد وصف مجرمانه باشد یا به گونه‌ای انجام شود که نظم عمومی و حقوق دیگران را مخدوش سازد. برخلاف مسئولیت مدنی که محور آن جبران خسارت است، مسئولیت کیفی ناظر بر واکنش حاکمیت در برابر رفتارهای زیان‌بار اجتماعی بوده و هدف اصلی آن، پیشگیری از تکرار تخلف و تضمین رعایت قواعد آمره است. در حوزه آلودگی صوتی ساختمانی، مصادیق مسئولیت کیفی می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد؛ از جمله تخطی از ساعات مجاز فعالیت‌های ساختمانی، ایجاد صداهای شدید و غیرمتعارف که سلامت جسمی یا روانی مجاورین را به مخاطره اندازد و نیز عدم رعایت ضوابط ایمنی و فنی که به بروز مزاحمت یا آسیب منجر شود. این قبیل رفتارها، در صورتی که موجب اخلال در آسایش عمومی یا تهدید بهداشت جامعه شوند، قابلیت تعقیب کیفی دارند و صرف داشتن مجوز ساخت‌وساز، رافع مسئولیت کیفی سازنده نخواهد بود.

از منظر حقوق کیفی، ملاک اصلی تحقق جرم، تجاوز از حدود متعارف و قانونی و ورود لطمه به آرامش عمومی است. بنابراین، چنان چه عملیات ساختمانی به نحوی انجام گیرد که صدای ناشی از آن فراتر از استانداردهای مقرر باشد یا استمرار آن موجب سلب آسایش همسایگان شود، عنصر مادی جرم محقق شده و در صورت احراز سوءنیت عام^۷، امکان اعمال مجازات فراهم می‌شود. ضمانت اجراهای

۷- علم به ایجاد مزاحمت

پیش‌بینی شده در این زمینه شامل جریمه نقدی، الزام به رفع مزاحمت و توقف عملیات و در موارد شدیدتر، حبس کوتاه‌مدت است (فیض، ۱۳۷۹، ۱۳۵). کارکرد اصلی مسئولیت کیفری در این حوزه، صرفاً تنبیه سازنده نیست، بلکه جنبه بازدارنده آن اهمیت بیشتری دارد؛ به این معنا که تهدید به مجازات، سازندگان را به رعایت ساعات مجاز کار، به کارگیری تجهیزات مناسب و پایبندی به استانداردهای فنی ترغیب می‌کند. بدین ترتیب، مسئولیت کیفری به‌عنوان مکمل مسئولیت مدنی، نقش مؤثری در کنترل آلودگی صوتی، حمایت از حقوق مجاورین و حفظ آرامش محیط شهری ایفاء می‌نماید.

۳-۴-۳-۴ ارکان تحقق مسئولیت مدنی در آلودگی صوتی

برای تحقق مسئولیت مدنی سازنده ناشی از آلودگی صوتی، سه رکن اصلی باید وجود داشته باشد: فعل زیان‌بار، عنصر ضرر و رابطه سببیت. این ارکان هم در حقوق مدنی ایران و هم در مبانی فقهی و عرفی بر اساس اصل لاضرر و قاعده عدم اضرار اهمیت دارند.^۸

۱-۳-۴-۴ فعل زیان‌بار

فعل زیان‌بار نخستین رکن تحقق مسئولیت مدنی است و به هر عمل یا ترک عملی اطلاق می‌شود که موجب ایجاد مزاحمت یا ورود آسیب به مجاورین گردد. در حوزه آلودگی صوتی ناشی از ساخت‌وساز، این رکن معمولاً در قالب فعالیت‌های پرصدای ساختمانی، به کارگیری ماشین‌آلات سنگین، تخریب و حفاری در ساعات ممنوعه، یا بی‌توجهی به الزامات فنی کاهش صدا تحقق می‌یابد. چنین رفتارهایی، زمانی که از حدود متعارف یا مقررات قانونی فراتر روند، واجد وصف زیان‌بار خواهند بود (صفایی و رحیمی، ۱۴۰۴، ۱۲۷). فعل زیان‌بار ممکن است به صورت مستقیم واقع شود؛ مانند تولید صدای شدید توسط تجهیزات ساختمانی و یا به صورت غیرمستقیم نمود پیدا کند؛ نظیر ارتعاشات و لرزش‌های ناشی از عملیات عمرانی که آرامش و سکون مجاورین را مختل می‌سازد. در هر دو حالت، ملاک اصلی، ایجاد اثر منفی بر حقوق همسایگان و سلب آسایش آنان است، نه صرف انجام عملیات ساختمانی.

۸- ماده‌های ۳۳ و ۴۰ قانون مدنی

اهمیت این رکن در آن است که بدون احراز فعل زیان‌بار، اساساً مسئولیت مدنی سازنده شکل نمی‌گیرد؛ زیرا تا زمانی که رفتاری قابل انتساب به عامل زیان وجود نداشته باشد، امکان الزام وی به جبران خسارت منتفی است. از همین رو، اثبات انجام فعل یا ترک فعل زیان‌آور، نقطه آغاز بررسی مسئولیت مدنی در دعاوی ناشی از آلودگی صوتی محسوب می‌شود و ماده ۱۳۲ قانون مدنی نیز بر همین مبنا، تصرف مالک را تنها تا جایی مجاز می‌داند که موجب اضرار به همسایه نگردد.

۲-۳-۴- عنصر ضرر

عنصر ضرر دومین رکن اساسی تحقق مسئولیت مدنی است و به خسارت یا آسیبی اطلاق می‌شود که مجاورین در نتیجه فعل زیان‌بار سازنده متحمل می‌گردند. در دعاوی ناشی از آلودگی صوتی، صرف ایجاد صدا برای تحقق مسئولیت کافی نیست، بلکه باید اثبات شود که این صدا به ورود ضرر واقعی منجر شده است. به بیان دیگر، مسئولیت مدنی زمانی شکل می‌گیرد که میان رفتار سازنده و زیان وارد شده به مجاورین پیوند عینی برقرار باشد (باریکلو، ۱۴۰۲، ۱۲۹). در آلودگی صوتی ساختمانی، ضرر می‌تواند اشکال گوناگونی به خود بگیرد. از یک سو، ضرر مادی مطرح است که شامل کاهش ارزش ملک‌های مجاور، آسیب به بنا یا تجهیزات و هزینه‌هایی نظیر تعمیرات یا نصب عایق‌های صوتی می‌شود. از سوی دیگر، ضرر معنوی نیز اهمیت ویژه‌ای دارد که خود را در قالب اختلال در آرامش، فشارهای روانی، کاهش کیفیت زندگی و آسیب به سلامت روان ساکنان نشان می‌دهد. این نوع خسارت، هرچند ماهیت مالی مستقیم ندارد، اما آثار عمیقی بر زندگی روزمره افراد برجای می‌گذارد و در نظام حقوقی ایران نیز قابل مطالبه شناخته شده است (غلامعلی‌زاده، ۱۳۹۲، ۱۵۹).

اهمیت عنصر ضرر در آن است که بدون احراز خسارت قابل اثبات، دعوای مسئولیت مدنی قابلیت استماع نخواهد داشت؛ زیرا فلسفه مسئولیت مدنی، جبران زیان است و در فقدان زیان، الزام عامل به پاسخگویی فاقد مبنای حقوقی خواهد بود. از همین رو، در پرونده‌های مربوط به آلودگی صوتی، ارائه دلایل و مستندات مبنی بر ورود ضرر، نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت دعوای مجاورین ایفاء می‌کند.

۳-۳-۴- رابطه سببیت

در حوزه آلودگی صوتی ناشی از ساخت و ساز، رابطه سببیت زمانی محقق می‌شود که بتوان نشان داد صداها، ارتعاشات یا لرزش‌های ناشی از فعالیت‌های ساختمانی به طور مستقیم موجب ورود خسارت مادی یا معنوی به همسایگان شده است؛ مانند اختلال در خواب، آسیب به بناهای مجاور، کاهش ارزش ملک یا بروز ناراحتی‌های روانی. این ارتباط معمولاً از طریق ادله فنی از قبیل گزارش کارشناسان رسمی دادگستری، اندازه‌گیری میزان دسی‌بل صدا، بررسی لرزش‌های وارده به ساختمان‌های اطراف و سایر مستندات تخصصی احراز می‌شود. اهمیت رابطه سببیت در آن است که حتی در صورت وجود فعل زیان‌بار و تحقق ضرر، اگر پیوند علی میان این دو اثبات نشود، مسئولیت مدنی سازنده شکل نخواهد گرفت. بر همین اساس، بار اثبات رابطه سببیت اصولاً بر عهده زیان‌دیده است و دادگاه‌ها در این گونه دعاوی، با ارجاع امر به کارشناسی، تلاش می‌کنند منشأ واقعی خسارت را مشخص نمایند. این رویکرد همسو با قواعد مسئولیت مدنی و مبانی فقهی از جمله قاعده عدم اضرار است که تنها زبانی را قابل انتساب می‌داند که به طور عرفی و مستقیم ناشی از رفتار عامل باشد (کاتوزیان، ۱۴۰۴، ۱۷۲).

در مجموع، تحقق مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی صوتی مستلزم اجتماع سه رکن فعل زیان‌بار، ورود ضرر و اثبات رابطه سببیت است. این ارکان در کنار مبانی نظری همچون قاعده لاضرر و مقررات حقوقی موجود، چهارچوبی منسجم برای حمایت از حقوق مجاورین و الزام سازندگان به رعایت موازین قانونی و اجتماعی فراهم می‌آورند.

۳-۵- انواع خسارات ناشی از آلودگی صوتی**۱-۳-۵- خسارت مادی**

خسارت مادی به زیان‌هایی اطلاق می‌شود که مستقیماً متوجه دارایی و اموال مجاورین شده و قابلیت تقویم به پول دارد. در حوزه آلودگی صوتی ناشی از عملیات ساختمانی، این نوع خسارت معمولاً در

قالب کاهش ارزش املاک مجاور، آسیب‌های فیزیکی به ساختمان‌ها^۹ و تحمیل هزینه‌های اضافی نظیر تعمیرات یا نصب تجهیزات عایق صوتی بروز می‌یابد. شدت و گستره خسارت مادی به عواملی همچون میزان صدا، مدت زمان قرار گرفتن در معرض آلودگی صوتی، فاصله ملک از محل پروژه و نوع ماشین‌آلات مورد استفاده بستگی دارد. در بسیاری از موارد، لرزش‌های ناشی از حفاری، گودبرداری یا استفاده از تجهیزات سنگین، علاوه بر تولید صدای ناهنجار، موجب تضعیف سازه‌های مجاور شده و خسارات ساختمانی قابل توجهی به بار می‌آورد. این قبیل زیان‌ها معمولاً از طریق نظر کارشناسان رسمی دادگستری احراز و میزان آن برآورد می‌شود.

از منظر حقوقی، هرگاه ثابت شود که عملیات ساختمانی منشأ ورود این خسارات بوده است، سازنده مکلف به جبران کامل آن خواهد بود. مبنای این الزام، قواعد عمومی مسئولیت مدنی و اصل جبران کامل ضرر است که بر اساس آن، زیان‌دیده باید تا حد امکان به وضعیت پیش از وقوع خسارت بازگردانده شود. در عمل، دادگاه‌ها با اتکاء به گزارش‌های فنی و معیارهای عرفی، رابطه میان فعالیت ساختمانی و خسارت مادی واردشده را بررسی کرده و در صورت احراز، حکم به پرداخت غرامت صادر می‌کنند (فیض، ۱۳۷۹، ۱۴۸). همچنین، معیارهای فنی مربوط به حدود مجاز صدا که توسط نهادهایی مانند سازمان حفاظت محیط زیست تعیین می‌شود، نقش مهمی در تشخیص تجاوز از استانداردها و احراز منشأ خسارت دارند. تجاوز از این حدود می‌تواند قرینه‌ای قوی بر تقصیر سازنده تلقی شود و زمینه مسئولیت مدنی او را فراهم آورد.

۲-۳-۵- خسارت جسمی

خسارت جسمی به هرگونه آسیب یا اختلالی اطلاق می‌شود که تمامیت جسمانی افراد را تحت تأثیر قرار دهد و در نتیجه آلودگی صوتی ناشی از عملیات ساختمانی ایجاد گردد. برخلاف خسارت مادی که متوجه اموال است و خسارت معنوی که ناظر بر جنبه‌های روانی و شخصیتی افراد می‌باشد،

۹- مانند ایجاد ترک، شکست شیشه‌ها یا تخریب تأسیسات داخلی بر اثر ارتعاشات

خسارت جسمی مستقیماً سلامت فیزیکی انسان را هدف قرار می‌دهد و از این جهت، واجد اهمیت ویژه‌ای در نظام مسئولیت مدنی است (عباسپور، ۱۳۸۹، ۱۱۸).

قرار گرفتن مداوم یا شدید در معرض صداهای بلند حاصل از حفاری، تخریب، بتن‌ریزی و استفاده از ماشین‌آلات سنگین می‌تواند پیامدهای جسمی متعددی به همراه داشته باشد. از جمله مهم‌ترین این آثار می‌توان به کاهش تدریجی شنوایی، اختلالات خواب، افزایش فشار خون، تشدید بیماری‌های قلبی و عروقی، سردردهای مزمن و ضعف سیستم عصبی اشاره کرد. این آسیب‌ها به‌ویژه در مورد گروه‌های آسیب‌پذیر مانند سالمندان، کودکان و بیماران مزمن شدت بیشتری می‌یابد. بر اساس معیارهای سلامت عمومی که از سوی سازمان بهداشت جهانی ارائه شده است، سلامت صرفاً به معنای فقدان بیماری نیست، بلکه شامل آسایش کامل جسمی، روانی و اجتماعی می‌شود. از این منظر، آلودگی صوتی شدید که موجب برهم خوردن تعادل جسمانی افراد گردد، نقض مستقیم حق بر سلامت تلقی می‌شود و می‌تواند مبنای طرح دعوی جبران خسارت قرار گیرد.

در حقوق ایران، خسارت جسمی ناشی از آلودگی صوتی، در صورت احراز رابطه سببیت میان عملیات ساختمانی و آسیب وارده، قابل مطالبه است و حسب مورد می‌تواند مشمول پرداخت دیه، ارض یا خسارت مدنی شود. اثبات این نوع ضرر معمولاً از طریق نظریه پزشکی قانونی، گزارش‌های کارشناسی و مستندات درمانی صورت می‌گیرد. چنان چه احراز شود که صدای غیرمتعارف یا ارتعاشات ساختمانی علت مستقیم آسیب جسمی بوده است، سازنده مکلف به جبران کامل خسارت خواهد بود (مشهدی، ۱۳۸۶). در نتیجه، خسارت جسمی ناشی از آلودگی صوتی صرفاً یک پیامد جانبی ساخت‌وساز تلقی نمی‌شود، بلکه نقض آشکار حق بر سلامت شهروندان است و می‌تواند مسئولیت مدنی و حتی کیفری سازنده را در پی داشته باشد، به‌ویژه زمانی که عدم رعایت ضوابط فنی و استانداردهای صوتی به طور مستقیم در بروز این آسیب‌ها نقش داشته باشد.

۳-۳-۵- خسارت معنوی

خسارت معنوی به لطمه‌هایی اطلاق می‌شود که مستقیماً جنبه‌های غیرمالی شخصیت انسان را متأثر می‌سازد و آرامش روانی، احساس امنیت، کیفیت زندگی و لذت‌های مشروع فرد را خدشه‌دار می‌کند. در آلودگی صوتی ناشی از عملیات ساختمانی، این نوع خسارت جایگاه ویژه‌ای دارد؛ زیرا مهم‌ترین پیامد چنین آلودگی‌ای، بر هم خوردن تعادل روانی و سلب آسایش ساکنان مجاور است (جعفری لنگرودی، ۱۴۰۴، ۲۱۷). صداهای مداوم یا ناگهانی ناشی از تخریب، حفاری و فعالیت ماشین‌آلات سنگین می‌تواند موجب اضطراب، تحریک‌پذیری، اختلال تمرکز، بی‌خوابی و فرسودگی روانی شود. این آثار، اگرچه مستقیماً قابل تقویم مالی نیستند، اما تأثیر عمیقی بر زندگی روزمره افراد دارند و در بلندمدت ممکن است به کاهش روابط اجتماعی، افت کارایی شغلی و بروز تش‌های خانوادگی منجر شوند. از این منظر، خسارت معنوی در آلودگی صوتی، صرفاً یک ناراحتی گذرا تلقی نمی‌شود، بلکه لطمه‌ای پایدار به کیفیت زندگی مشروع شهروندان محسوب می‌گردد.

در نظام حقوقی ایران، خسارت معنوی اصولاً قابل مطالبه است و دادگاه می‌تواند در صورت احراز ورود لطمه به آرامش و سلامت روانی زیان‌دیده، حکم به جبران آن صادر نماید. هرچند تعیین میزان این خسارت دشوارتر از خسارت مادی است، اما با توجه به اوضاع و احوال خاص هر پرونده، شدت مزاحمت، مدت استمرار آلودگی صوتی و آثار آن بر زندگی مجاورین، امکان ارزیابی قضایی وجود دارد. رویه قضایی معمولاً با اتکاء به نظریه کارشناسان، شهادت شهود و قرائن عرفی، تحقق این نوع ضرر را احراز می‌کند (کاتوزیان، ۱۴۰۴، ۱۸۷). در نتیجه، خسارت معنوی ناشی از آلودگی صوتی یکی از مهم‌ترین ابعاد مسئولیت سازنده به شمار می‌رود؛ زیرا هدف اصلی حمایت حقوقی در این حوزه، صرفاً جبران زیان‌های مالی نیست، بلکه صیانت از آرامش، کرامت انسانی و حق برخورداری از زندگی سالم شهری است. به همین دلیل، هرگاه فعالیت ساختمانی فراتر از حدود متعارف موجب سلب آسایش همسایگان شود، سازنده علاوه بر جبران خسارات مادی و جسمی، در برابر خسارات معنوی نیز مسئول خواهد بود.

۳-۶- مسئولیت کیفری سازندگان در ایجاد آلودگی صوتی

مسئولیت کیفری سازندگان زمانی مطرح می‌شود که آلودگی صوتی ناشی از عملیات ساختمانی از حد متعارف فراتر رفته و واجد وصف مجرمانه گردد؛ به گونه‌ای که موجب اختلال در نظم عمومی، تضییع حقوق شهروندان یا تهدید سلامت جسمی و روانی مجاورین شود. برخلاف مسئولیت مدنی که هدف آن جبران خسارت است، مسئولیت کیفری ماهیتی بازدارنده داشته و ناظر بر حفظ نظم اجتماعی و پیشگیری از تکرار رفتارهای زیان‌بار می‌باشد.

در نظام حقوقی ایران، ایجاد مزاحمت و سلب آسایش عمومی از طریق سر و صدای غیرمتعارف، می‌تواند مشمول عناوین کیفری مقرر در قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ گردد. تخطی از ساعات مجاز فعالیت ساختمانی، ایجاد صداهای شدید و مستمر، و بی‌توجهی به الزامات فنی کاهش آلودگی صوتی، در صورتی که موجب اذیت و آزار همسایگان یا برهم خوردن آرامش عمومی شود، قابلیت تعقیب کیفری دارد. همچنین، چنان چه آلودگی صوتی به حدی باشد که سلامت جسمی یا روانی افراد را در معرض خطر قرار دهد، رفتار سازنده می‌تواند در قالب جرایم علیه اشخاص یا جرایم محل آسایش عمومی مورد رسیدگی قرار گیرد.

افزون بر این، مقررات مرتبط با حفاظت از محیط زیست شهری نیز نقش مهمی در شکل‌گیری مسئولیت کیفری دارند. بر اساس قوانین و آیین‌نامه‌های ناظر بر کنترل آلودگی‌های محیطی، تولید صدای بیش از حدود مجاز، به‌ویژه در مناطق مسکونی، تخلف محسوب شده و ضمانت اجرای کیفری و اداری برای آن پیش‌بینی شده است. در این چهارچوب، ضوابط اعلام‌شده توسط سازمان حفاظت محیط زیست درباره حدود مجاز تراز صدا در محیط‌های شهری، یکی از معیارهای فنی تشخیص تخلف به شمار می‌رود. مجازات‌های قابل اعمال در این حوزه، حسب مورد شامل جزای نقدی، الزام به رفع مزاحمت، توقف موقت عملیات ساختمانی و در موارد شدید، حبس کوتاه‌مدت است. اعمال این ضمانت اجراها منوط به احراز عناصر جرم، یعنی رفتار مجرمانه، ورود آسیب یا ایجاد مزاحمت مؤثر و رابطه سببیت میان عملیات ساختمانی و نتیجه زیان‌بار می‌باشد.

در مجموع، مسئولیت کیفری سازندگان در قبال آلودگی صوتی، مکمل مسئولیت مدنی آنان است و نقش مهمی در انتظام بخشی به فعالیت‌های ساختمانی ایفاء می‌کند. این مسئولیت با تکیه بر قواعد قانونی و ملاحظات نظم عمومی، سازندگان را ملزم می‌سازد تا ضمن رعایت ساعات مجاز کار و استانداردهای فنی، از هرگونه رفتاری که منجر به سلب آسایش و تهدید سلامت شهروندان می‌شود خودداری نمایند؛ امری که نهایتاً به تحقق حق بر محیط شهری سالم و آرام منتهی می‌گردد.

۱-۳-۶- ارکان مسئولیت کیفری در آلودگی صوتی

برای تحقق مسئولیت کیفری ناشی از آلودگی صوتی، سه رکن اساسی باید احراز شود:

اول- عنصر قانونی: مهم‌ترین مبنای قانونی برای جرم‌انگاری آلودگی صوتی، ماده ۲ قانون هوای پاک مصوب ۱۳۹۶ است که مقرر می‌دارد: «هرگونه اقدامی که موجبات آلودگی صوتی را فراهم نماید ممنوع است»، در ماده ۲۹ این قانون آمده است که ایجاد هرگونه آلودگی صوتی توسط منابع ثابت و متحرک، ممنوع می‌باشد. در مورد منابع ثابت، مرتکب به جزای نقدی درجه هفت موضوع ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ محکوم می‌شود. همچنین ماده ۶۱۸ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ از دیگر مبانی مهم مسئولیت کیفری است. رویه قضایی، ایجاد سروصدای شدید و مستمر ناشی از عملیات ساختمانی را در صورت احراز شرایط، از مصادیق این ماده تلقی می‌کند. افزون بر این، ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی مصوب ۱۳۷۸، مبادرت به هرگونه اقدام موجد آلودگی صوتی را ممنوع اعلام کرده است.

دوم- عنصر مادی: عنصر مادی جرم آلودگی صوتی، انجام هرگونه فعل یا ترک فعلی است که منجر به پخش و انتشار صدا یا ارتعاش بیش از حد مجاز در فضای باز گردد. در حوزه ساخت‌وساز، مصادیق عنصر مادی عبارت‌اند از استفاده از ماشین‌آلات سنگین و تجهیزات پر سروصدا در ساعات ممنوعه، انجام عملیات تخریب، حفاری یا بتن‌ریزی بدون رعایت تمهیدات فنی کاهش صدا، تداوم فعالیت‌های ساختمانی فراتر از ساعات مجاز تعیین شده و عدم رعایت استانداردهای فنی و حدود مجاز

صدا برای مناطق مسکونی^{۱۰} (غلامعلی زاده، ۱۳۹۲، ۱۷۲).

سوم - عنصر معنوی: عنصر معنوی یا سوءنیت عام، به معنای علم مرتکب به این است که رفتار وی موجب آلودگی صوتی و مزاحمت برای دیگران می‌شود. با توجه به اطلاع عموم سازندگان از قوانین و مقررات و همچنین آگاهی آنان از عرف رایج در ساعات مجاز کار ساختمانی، معمولاً سوءنیت عام مفروض است.

۲-۳-۶- مصادیق قانونی و ضمانت‌اجراهای کیفری

جزای نقدی درجه هفت: ماده ۲۹ قانون هوای پاک مصوب ۱۳۹۶، مجازات آلودگی صوتی ناشی از منابع ثابت^{۱۱} را جزای نقدی درجه هفت تعیین کرده است. مطابق ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، جزای نقدی درجه هفت، بیش از یکصد میلیون ریال تا دویست میلیون ریال است و با احتساب تعدیلات بعدی، این مبالغ ممکن است افزایش یابد. مجازات‌های ماده ۶۱۸ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵: در مواردی که آلودگی صوتی ناشی از ساخت‌وساز به حدی شدید باشد که اختلال در نظم و آسایش عمومی محسوب شود، مرتکب به حبس از سه ماه تا یک سال و تا هفتاد و چهار ضربه شلاق محکوم می‌شود. ممانعت از فعالیت منبع آلوده کننده: بر اساس ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی مصوب ۱۳۷۸، چنان چه عاملین آلودگی در کارگاه‌ها در پایان مهلت مقرر نسبت به رفع آلودگی صوتی اقدام ننمایند، از فعالیت این گونه منابع ممانعت به عمل خواهد آمد. مجازات‌های تکمیلی: در مواردی که آلودگی صوتی ناشی از ساخت‌وساز غیرمجاز باشد، ممکن است مجازات‌های دیگری مانند توقف عملیات ساختمانی، قلع بنا یا جریمه‌های سنگین توسط شهرداری نیز اعمال شود.

۳-۳-۶- اشخاص مسئول در مسئولیت کیفری

در پروژه‌های ساختمانی، مسئولیت کیفری ناشی از ایجاد آلودگی صوتی الزاماً متوجه یک شخص واحد نیست، بلکه بسته به نقش هر یک از عوامل دخیل در فرایند ساخت‌وساز، می‌تواند میان چند

۱۰- پنجاه و پنج دسی‌بل در روز و چهل و پنج دسی‌بل در شب

۱۱- از جمله کارگاه‌های ساختمانی

شخص حقیقی یا حقوقی توزیع شود. معیار اصلی در تعیین مسئولیت، میزان دخالت مؤثر در ایجاد مزاحمت، نقض مقررات قانونی یا قصور در انجام وظایف حرفه‌ای است.

نخست، مالک پروژه به عنوان شخصی که عملیات ساختمانی به حساب او انجام می‌شود و بهره‌بردار نهایی طرح محسوب می‌گردد، در صورت علم به تخلفات یا صدور دستور ادامه فعالیت‌های مغایر با ضوابط قانونی، می‌تواند واجد مسئولیت کیفری باشد. به‌ویژه در مواردی که مالک از ایجاد آلودگی صوتی مطلع بوده و با وجود تذکر مراجع ذیصلاح یا شکایت مجاورین، اقدامی برای رفع مزاحمت انجام نداده است، مسئولیت وی از باب مشارکت یا معاونت در جرم قابل طرح خواهد بود (فیض، ۱۳۷۹، ۱۶۷).

دوم، پیمانکار به عنوان عامل مستقیم اجرای عملیات ساختمانی، نقش محوری در تحقق آلودگی صوتی دارد. استفاده از ماشین‌آلات پرسرصد، انجام حفاری یا تخریب در ساعات ممنوعه و عدم رعایت استانداردهای فنی کاهش صدا، همگی در حوزه مسئولیت پیمانکار قرار می‌گیرد. در صورت احراز این تخلفات، وی به عنوان مباشر جرم شناخته می‌شود و مسئولیت کیفری متوجه او خواهد بود، به‌ویژه زمانی که اقداماتش موجب سلب آسایش عمومی یا تهدید سلامت مجاورین گردد.

سوم، مهندس ناظر نیز در چهارچوب وظایف قانونی خود مکلف به نظارت مستمر بر حسن اجرای عملیات ساختمانی و رعایت مقررات فنی، ایمنی و زیست‌محیطی است. در صورتی که مهندس ناظر از تخلفات مرتبط با آلودگی صوتی آگاه باشد اما از گزارش آن به مراجع ذیصلاح خودداری کند یا در انجام وظیفه نظارتی مرتکب قصور شود، امکان انتساب مسئولیت کیفری به وی وجود دارد. این مسئولیت مبتنی بر ترک فعل و نقض تکالیف حرفه‌ای است که در قوانین مرتبط با نظام مهندسی پیش‌بینی شده و می‌تواند تحت عنوان معاونت در جرم یا اهمال منجر به وقوع نتیجه زیان‌بار مورد رسیدگی قرار گیرد (کامیار، ۱۴۰۱، ۱۲۲).

در این چارچوب، مقررات حرفه‌ای تدوین شده توسط سازمان نظام مهندسی ساختمان ایران نیز بر وظیفه مهندسان در صیانت از حقوق عمومی، رعایت مقررات ملی ساختمان و پیشگیری از ایجاد

مزاحمت برای شهروندان تأکید دارد. در مجموع، مسئولیت کیفری ناشی از آلودگی صوتی در پروژه‌های ساختمانی ماهیتی جمعی و مبتنی بر نقش اشخاص دارد. مالک، پیمانکار و مهندس ناظر هر یک متناسب با میزان دخالت یا قصور خود، می‌توانند در برابر رفتار مجرمانه پاسخگو باشند. این رویکرد چندلایه، ضمن تقویت جنبه بازدارندگی حقوق کیفری، سازوکاری مؤثر برای تضمین رعایت حقوق مجاورین و حفظ آرامش محیط شهری فراهم می‌آورد.

۴-۳-۶- آیین دادرسی و نحوه شکایت کیفری

پیگیری کیفری آلودگی صوتی ناشی از عملیات ساختمانی، مستلزم طی مراحل مشخص اداری و قضایی است که هدف آن، مستندسازی مزاحمت، احراز وصف مجرمانه رفتار سازنده و اعمال ضمانت اجراهای قانونی می‌باشد. شهروندان متضرر می‌توانند از مسیرهای زیر اقدام نمایند:

نخست، گزارش به مراجع اداری و نظارتی انجام می‌گیرد. در این مرحله، مجاورین می‌توانند از طریق سامانه ۱۳۷ شهرداری یا سامانه ۱۵۴۰ متعلق به سازمان حفاظت محیط زیست، وقوع آلودگی صوتی را ثبت نمایند. این گزارش‌ها معمولاً منجر به اعزام مأمور یا کارشناس برای بازدید میدانی، ثبت میزان صدا و صدور اخطار به پروژه ساختمانی می‌شود و نقش مهمی در ایجاد سابقه رسمی تخلف دارد. مستندات حاصل از این مرحله^{۱۲} می‌تواند بعداً به عنوان دلیل در فرآیند کیفری مورد استفاده قرار گیرد. در گام دوم، طرح شکایت کیفری مطرح می‌شود. شاکی با مراجعه به دفاتر خدمات الکترونیک قضایی، شکایت خود را علیه مالک، پیمانکار یا سایر عوامل مؤثر ثبت می‌کند. در شکواییه، باید مشخصات طرفین، محل پروژه، نوع مزاحمت، زمان وقوع و آثار آن بر آسایش عمومی یا سلامت شخصی به‌طور دقیق درج شود. پس از ثبت شکایت، پرونده در دادسرا مورد رسیدگی مقدماتی قرار می‌گیرد و در صورت احراز دلایل اولیه، دستور تحقیق صادر می‌شود. مرحله سوم، ارجاع امر به کارشناسی رسمی است. در بسیاری از پرونده‌ها، مقام قضایی برای احراز میزان آلودگی صوتی و

۱۲- گزارش بازدید، اخطار کتبی یا صورتجلسه

تطبیق آن با حدود مجاز قانونی، موضوع را به کارشناس رسمی دادگستری ارجاع می‌دهد. کارشناس با اندازه‌گیری تراز صدا، بررسی ساعات فعالیت ساختمانی و ارزیابی شرایط محیطی، نظریه تخصصی خود را ارائه می‌کند. این نظریه نقش کلیدی در اثبات عنصر ضرر و رابطه سببیت دارد و مبنای تصمیم نهایی دادگاه قرار می‌گیرد (غفاری چراتی، ۱۳۹۵).

در مجموع، آیین دادرسی کیفری در حوزه آلودگی صوتی ساختمانی بر سه پایه استوار است: ثبت اداری تخلف، طرح شکایت رسمی و ارزیابی کارشناسی. این فرآیند به شهروندان امکان می‌دهد تا در کنار مطالبه خسارت مدنی، از ابزار کیفری نیز برای توقف مزاحمت، اعمال مجازات قانونی و پیشگیری از تکرار رفتارهای زیان‌بار استفاده کنند؛ امری که نهایتاً به تقویت نظم شهری و حمایت مؤثر از حق بر آرامش و محیط سالم منتهی می‌شود.

۵-۳-۶- موانع و چالش‌های مسئولیت کیفری

با وجود پیش‌بینی ضمانت اجرای کیفری برای مقابله با آلودگی صوتی ناشی از ساخت‌وساز، اجرای مؤثر این مقررات در عمل با موانع متعددی روبرو است که کارایی نظام پاسخگویی کیفری را کاهش می‌دهد.

نخستین چالش، ضعف در نظارت و اجرا است. اگرچه وظیفه کنترل آلودگی‌های محیطی و شهری بر عهده نهادهای مختلف قرار گرفته، اما در بسیاری از موارد نظارت میدانی مستمر و برخورد قاطع با تخلفات صورت نمی‌گیرد. محدودیت منابع انسانی، پراکندگی مأموریت‌ها و واکنشی بودن اقدامات نظارتی سبب شده است که گزارش‌های مردمی به سرعت و به‌طور مؤثر پیگیری نشود؛ امری که نقش بازدارنده مسئولیت کیفری را تضعیف می‌کند. این مشکل به‌ویژه در تعامل میان شهرداری‌ها و سازمان حفاظت محیط زیست ایران مشهود است (فیض، ۱۳۷۹، ۱۸۲). چالش دوم، ابهام در حدود مجاز آلودگی صوتی، به‌ویژه در مناطق مختلط تجاری و مسکونی است. در این مناطق، تشخیص این که چه سطحی از صدا «غیرمتعارف» یا «مجرمانه» تلقی می‌شود، محل اختلاف بوده و گاه موجب

تشت رویه کارشناسی و قضایی می‌گردد. این ابهام، امکان سوءاستفاده برخی سازندگان را فراهم کرده و فرآیند اثبات تخلف را برای مجاورین دشوار می‌سازد.

سومین مانع مهم، دشواری اثبات رابطه سببیت میان آلودگی صوتی و آسیب‌های جسمی یا روانی است. بسیاری از آثار زیان‌بار صدا ماهیتی تدریجی دارند و به‌سادگی قابل انتساب به یک پروژه ساختمانی خاص نیستند. در نتیجه، احراز این رابطه نیازمند نظریه‌های تخصصی دقیق، اندازه‌گیری‌های فنی و مستندات پزشکی است؛ امری که هم هزینه‌بر بوده و هم ممکن است روند رسیدگی کیفری را طولانی کند (تقی‌زاده انصاری، ۱۴۰۴، ۹۴). چالش دیگر، تعدد و هم‌پوشانی مراجع تصمیم‌گیر و ناظر است. در حوزه ساخت‌وساز و آلودگی صوتی، نهادهایی مانند وزارت راه و شهرسازی ایران، شهرداری‌ها، سازمان حفاظت محیط زیست و دادگستری جمهوری اسلامی ایران هر یک دارای صلاحیت‌هایی هستند. این پراکندگی وظایف، گاه موجب سردرگمی شهروندان در مسیر شکایت، موازی‌کاری اداری و کاهش انسجام در برخورد با تخلفات می‌شود و نهایتاً از اثربخشی پاسخ کیفری می‌کاهد.

در مجموع، هرچند چهارچوب‌های قانونی لازم برای تعقیب کیفری آلودگی صوتی وجود دارد، اما ضعف نظارت اجرایی، ابهام معیارهای فنی، دشواری اثبات رابطه سببیت و تعدد نهادهای مسئول، از مهم‌ترین موانع تحقق عملی این مسئولیت به شمار می‌روند. رفع این چالش‌ها مستلزم هماهنگی نهادی، شفاف‌سازی استانداردهای صوتی، تقویت سازوکارهای کارشناسی و ارتقای نظام نظارت شهری است تا مسئولیت کیفری بتواند نقش واقعی خود را در حمایت از حقوق مجاورین و حفظ آرامش محیط شهری ایفاء کند.

نتیجه

آلودگی صوتی ناشی از ساخت‌وسازهای شهری، صرفاً یک مزاحمت ساده روزمره نیست، بلکه پدیده‌ای چندبعدی با آثار حقوقی، اجتماعی، روانی و جسمی است که مستقیماً حق شهروندان بر آرامش، سلامت و محیط زیست سالم را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بررسی انجام‌شده نشان داد که نظام

حقوقی ایران، با اتکاء به قواعد فقهی همچون اصل لاضرر و قاعده عدم اضرار و نیز مقررات مدنی و کیفری، ظرفیت لازم برای حمایت از حقوق مجاورین و الزام سازندگان به رعایت حدود متعارف را دارا است. در حوزه مسئولیت مدنی، تحقق مسئولیت سازنده منوط به احراز سه رکن اساسی فعل زیان‌بار، ورود ضرر و رابطه سببیت است. این مسئولیت می‌تواند خسارات مادی، جسمی و معنوی مجاورین را دربرگیرد و دادگاه‌ها مکلف‌اند با توجه به اوضاع و احوال هر پرونده، جبران کامل زیان‌های وارده را مورد حکم قرار دهند. در کنار آن، مسئولیت کیفری نیز به عنوان ابزار بازدارنده، نقش مهمی در کنترل رفتارهای مخل آسایش عمومی ایفاء می‌کند و مالک، پیمانکار و مهندس ناظر هر یک متناسب با میزان دخالت یا قصور خود، قابلیت تعقیب کیفری دارند.

با این حال، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که به رغم وجود چهارچوب‌های قانونی، اجرای عملی مسئولیت کیفری با چالش‌هایی جدی مواجه است؛ از جمله ضعف نظارت مؤثر، ابهام در حدود مجاز صدا در مناطق مختلط، دشواری اثبات رابطه سببیت و پراکندگی صلاحیت میان نهادهای مختلف. این وضعیت موجب شده است که در بسیاری از موارد، حقوق مجاورین به‌طور کامل استیفاء نشود و نقش بازدارنده مقررات کاهش یابد. بر این اساس، تقویت هماهنگی نهادی میان شهرداری‌ها، سازمان حفاظت محیط زیست و دادگستری جمهوری اسلامی ایران، شفاف‌سازی استانداردهای صوتی متناسب با کاربری‌های مختلف شهری، توسعه سازوکارهای کارشناسی دقیق و ارتقای نظارت میدانی مستمر، از مهم‌ترین الزامات بهبود وضعیت موجود است. افزون بر این، افزایش آگاهی عمومی سازندگان و شهروندان نسبت به حقوق و تکالیف قانونی، می‌تواند نقش مؤثری در پیشگیری از بروز اختلافات و کاهش دعاوی ایفاء کند.

در نهایت، تحقق تعادل میان ضرورت توسعه شهری و حفظ آرامش و سلامت ساکنان، مستلزم رویکردی تلفیقی است که در آن، مسئولیت مدنی و کیفری در کنار اقدامات پیشگیرانه و مدیریتی به کار گرفته شود. تنها در چنین چهارچوبی می‌توان به شکل‌گیری محیط شهری پایدار، عادلانه و انسانی امیدوار بود؛ محیطی که در آن توسعه ساختمانی، به بهای تضییع حقوق بنیادین شهروندان تمام نشود.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

- باریکلو، علیرضا، ۱۴۰۲، **مسئولیت مدنی**، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات میزان.
- تقی‌زاده انصاری، مصطفی، ۱۴۰۴، **حقوق محیط زیست در ایران**، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات سمت.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۴۰۴، **ترمینولوژی حقوق**، چاپ چهل ام، تهران، انتشارات گنج دانش.
- صفایی، سیدحسین، ۱۴۰۴، **قواعد عمومی قراردادها**، چاپ چهل و سوم، تهران، انتشارات میزان.
- صفایی، سیدحسین و رحیمی، حبیب‌الله، ۱۴۰۴، **مسئولیت مدنی**، چاپ بیستم، تهران، انتشارات سمت.
- عباسپور، مجید، ۱۳۸۹، **مهندسی محیط زیست**، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- غلامعلی‌زاده، محمد، ۱۳۹۲، **مسئولیت مدنی ناشی از وسایل موتوری**، چاپ اول، تهران، انتشارات شهردانش.

- غفاری چراتی، صالح، ۱۳۹۵، **مسئولیت مدنی و کیفری ناشی از آلودگی‌های صوتی**، **همایش ملی حقوق**

سبز.

- فیض، علیرضا، ۱۳۷۹، **تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام**، چاپ اول، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- کاتوزیان، ناصر، ۱۴۰۴، **مسئولیت مدنی**، چاپ ششم، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- کامیار، غلامرضا، ۱۴۰۱، **حقوق شهری و شهرسازی**، چاپ پانزدهم، تهران، انتشارات مجد.
- مشهدی، علی، ۱۳۸۶، **بررسی و شناسایی جنبه‌های آلودگی صوتی**، **فصلنامه علوم محیطی**، شماره ۱.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.26- Winter 2026

- Analysis of the Issuing Bank's Liability under the Law of Documentary Credits
Homayoun Mafi, Mohsen Raeisi
- The Role of Artificial Intelligence in Improving Criminal Investigation Processes and Digital Evidence Analysis in the Iranian Legal System
Amirreza Mahmoudi, Zahra Rahnama
- How to File Class Action Lawsuits and How to Enforce Their Rulings
Rahim Mokhtari, Ali Soltani Shirzade
- Revisiting Contractual Obligations in Conditions of High Inflation: an Analysis of Adjustment Capacities in Iranian Law
Shima Shakouri, Ghasem Nabizadeh Kebrya
- Iranian Criminal Policy Pathology Regarding the Crimes of Rebellion, Moharebeh and Corruption on Earth in Light of the Concept of National Security and Political Stability of the Country
Ruhollah Sheikhi, Mohammad Momahmoodi
- The Framework of Civil Liability Arising from High-Risk Recreational Activities: A Study of Escape Rooms
Rahim Mokhtari, Gholamhossein Keshavarz
- Handling Intellectual Property Claims in the Iranian Legal System
Sayyed Mohammadbagher Haghayeghi, Mohammadreza Nasiri, Amirhasan Abolhasani
- Liability of Building Builders and Rights of Neighbors Due to Construction Noise Pollution
Rahim Mokhtari, Nazanin Zahra Joukar
- Criminological Analysis of Crimes in the Field of Cryptocurrencies: A Study of Common Frauds in Iran
Hossein Mahmoudi Tekanloo, Roya Asiaei
- Preventive Strategies for the Crime of Rent-Taking in Iran's Criminal Policy with an Emphasis on Criminological Challenges and Gaps
Fazal Movahedi, Hamidreza Konari Zhadeh, Davoud Salmanpour
- An Analysis of the Principle of Proportionality Between Crime and Punishment in the Structure of the International Criminal Court
Hasan Pirfalak, Tayebe Ghodrati Siyahmazgi
- Agreement Between the Parties to the Contract in Determining the Evidence to Prove the Claim
Habibollah Abdollah Poor, Mahdi Shojayi
- Performance of Criminal Courts in Crime Prevention: A Critical Criminology Perspective with Focus on Iran's Judicial System
Iraj Morvati, Naghmeh Farhood
- Agreement of the Parties to Refer the Case to Arbitration at the Appeal Stage
Rahim Mokhtari, Zahra Emadi
- The Responsibility of States for Human Rights Violations by Private Security Companies on Foreign Missions
Mahdi Gharedaqui, Masoud Sarfarazi Saleh
- The End of Centralized Governance: an Analysis of the Emergence of Decentralized Governance in the Era of Block chain and Smart Contracts
Hadi Zare, Majid Vaziri
- Comparative Analysis of Social Security Compensatory Protection for Bodily Injuries and the Scope of Eligible Victims in Iran and England
Zeinab Tari
- Liability of the Developer and the Rights of Adjacent Property Owners Arising from the Use of Tower Cranes
Rahim Mokhtari, Ehsan Yosefi
- Transfer of Lawsuits in the Iranian Legal System with Emphasis on Selected Provisions of the Deeds and Real Estate Registration Law
Amirreza Alitabar
- The Position of Artificial Intelligence in the Field of Criminal Policymaking
Mahbobeh Talebi Rostami
- Commitment to Data Security as a Commitment to Result or a Commitment to Means in Private Law
Sayyed Amirhasan Mostafavi
- Criminal Liability of Technology Companies for Crimes Committed by Users
Vahid Kioumars
- Civil Liability Arising from Automated Processing of Personal Data by Artificial Intelligence in Iranian and Afghan Law (with a Look at International Documents)
Raziyeh Jafarzade, Vahid Hamidi, Mohammadreza Rashid
- The Impact of Legal Awareness and Transparency on the Prevention and Reduction of Administrative and Financial Corruption
Sayyede Mahshid Miri Balajorshari
- Ownership of Personal Data in Private Rights; from Personality Right to Intangible Property
Sina Yousefi
- Civil Liability of the Physician and Robot Manufacturer in Robotic Surgeries: Iranian and English Legal Systems
Rahim Mokhtari, Ebrahim Shiravani
- an Analysis of the Issue of Receiving Compensation for Delayed Payment from the Convict to the Government
Mohammadmahdi Rezvanifar, Zahra Salimi
- Legal and Administrative Effects of Acquisition on the Registered Status of Real Estate in the Iranian Legal System
Ehsaneh Vosoughi Monfared, Mohammad Varaste Bazghale
- Economic Diplomacy and the Law of Private International Contracts; The Interaction of Politics and Law in Securing National Interests
Radmehr Rahmani Golafshan
- Adoption of Artificial Intelligence-Driven Fraud Detection in Banking: The Role of Trust, Transparency, and Fairness Perception in Financial Institutions in Iran, the United Arab Emirates and Qatar
Abdolmajid Yousefi
- The Approach of Judicial Procedure in Restoring Proceedings by Adding Persons to the Proceedings
Rahim Mokhtari, Saeid Shiravani
- Criminology of War in the Current Realities and the Need for its Development in Ukraine
Yasser Shakeri